

הציבור החרדי תעסוקה ומצב כלכלי

המכון
החרדי
למחקר
מדיניות

ניצה (קלינר) קסיר

תכנית הכלכלנים החברתיים

אוניברסיטת תל-אביב

הקדמה

כלכלה חזקה

□ כלכלה חזקה מאפשרת לספק לאוכלוסייה רווחה חומרית, תוך איזון בין הצרכים של האוכלוסיות השונות ושל המדינה

□ מדיניות מקרו כלכלית להשגת כלכלה חזקה:

- בטווח הקצר - צמצום מחזורי העסקים (שפל) מסביב למגמת הצמיחה של המשק, באמצעות מדיניות פיסקלית ומוניטרית

- בטווח הארוך - מדיניות להגברת הצמיחה, ולצמיחה מתמשכת ומכלילה, תוך חתירה לצמצום פערים כלכליים-חברתיים

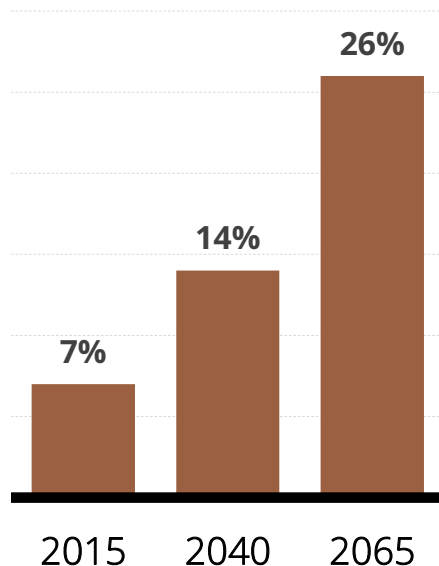
□ מנוע צמיחה מרכזי של ישראל בעשורים האחרונים התבסס על התרחבות התעסוקה. בהתבוננות עתידית מנוע הצמיחה צריך להתבסס על שיפור פריון העבודה

כלכלה חזקה - צמיחה גבוהה, מתמשכת ומכלילה - היא מעמודי התווך של החוסן הלאומי

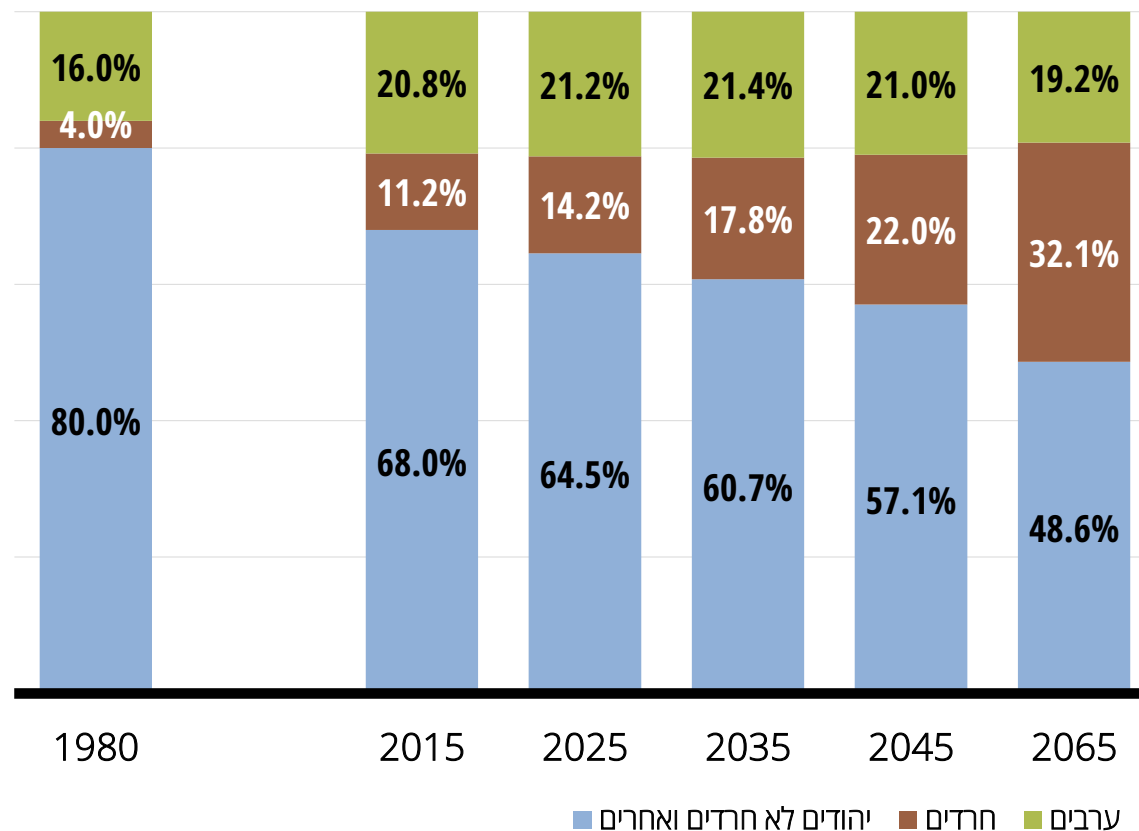
תחזית אוכלוסיית ישראל

תחזית דמוגרפית, כלל הגילים

שיעור החרדים באוכלוסייה בגיל העבודה העיקרי

שיעור היהודים הלא-חרדים באוכלוסייה בגיל העבודה צפוי לרדת מ-74% ב-2015 ל-52% ב-2065

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, 2018. "איכות חיים של אוכלוסיות בחברה הישראלית – מבט השוואתי", המכון החרדי למחקרי מדיניות. נתונים: שנת 1980 – עיבודים מנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. שנים 2015–2065 – מצגת "אוכלוסיית ישראל בפתחה של שנת 2017 ותרחישים לגידול האוכלוסייה בעתיד", והודעות לעיתונות של הלמ"ס.

החברה החרדית

**"כשם שאין פרצופותיהן
דומין זה לזה כך אין
דעתן שוין זה לזה"**

(מדרש במדבר רבה, כ"א, ב')

החברה החרדית אינה עשויה מקשה אחת

• חסידים

- הקהילה החסידית סובבת סביב האדמו"ר
- מפלגת 'אגודת ישראל'

• ליטאים

- הקהילה הליטאית סובבת סביב הישיבה וגדולי התורה הליטאיים
- מפלגת 'דגל התורה'

• מזרחיים

- בני עדות המזרח שאימצו את אורחות חייהם של החרדים (ובפרט של הליטאים)
- מפלגת 'ש"ס'

- בנוסף: חוזרים בתשובה, 'חוצניקים' ועוד

הזרמים, ובפרט החסידי, מורכבים

מתתי זרמים שונים ומגוונים

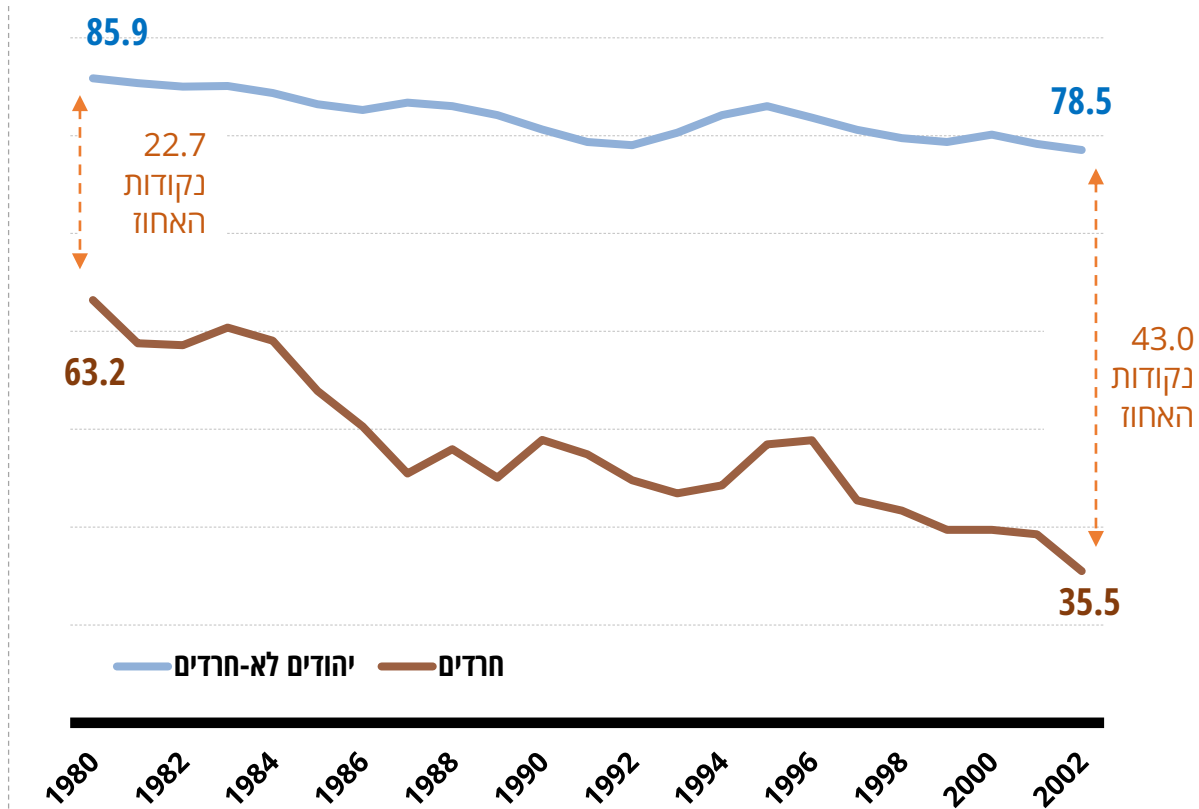
- זהות קהילתית נפרדת לקבוצות שונות
- נבדלים בהנהגה, בתפיסה, בתרבות ובלבוש
- מוסדות שונים לכל קבוצה (מוסדות חינוך, בתי כנסת)
- לעיתים קיימים מתחים בין הקבוצות

חרדים בשוק העבודה

גברים חרדים בשוק העבודה

שיעור התעסוקה של גברים, אחוזים

1. ביסוס "חברת הלומדים"
2. ביטול המכסה של דחויי השירות הצבאי ("תורתו אומנותו") ב-1977
3. הרחבה מערכת הקצבאות הממשלתית – קצבאות ילדים, הבטחת הכנסה

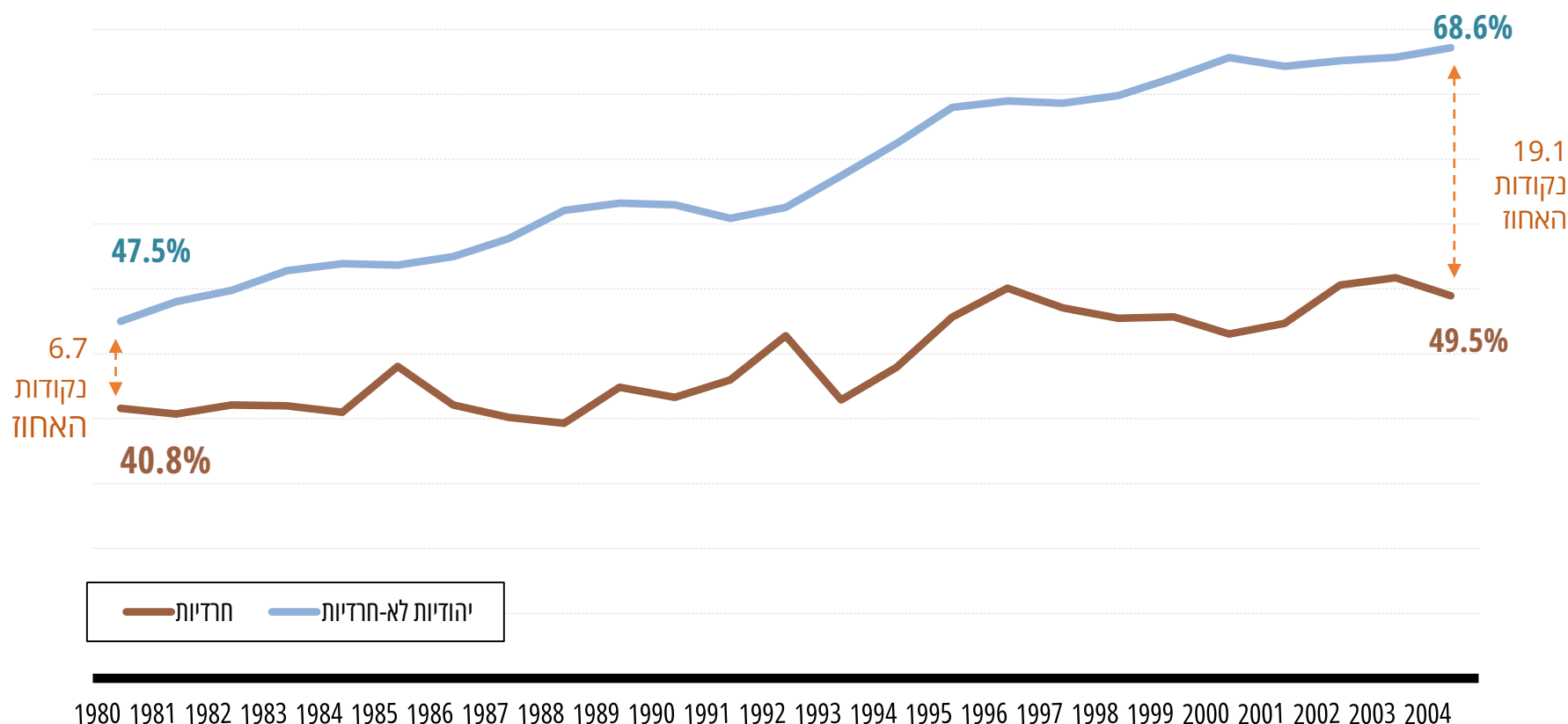

מקור: עיבודים לסקרי כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לשנים 1980–2004, גילי 25–64.

נשים חרדיות בשוק העבודה

הגידול בשיעור
התעסוקה של הנשים
החרדיות פיצה רק על
חלק מהירידה של
שיעורי התעסוקה של
הגברים

שיעור התעסוקה של נשים, אחוזים

מקור: עיבודים לסקרי כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לשנים 1980–2004, גילי 25–64.

תחילת שנות האלפיים

מדיניות

מרווחה לתעסוקה

- ❑ קיצוץ קצבאות
- ❑ צעדים אקטיביים לעידוד תעסוקה

צבא

- ❑ הקלות על יציאה בני ישיבה לעבודה
- ❑ מסלולים ייעודיים לחרדים

המצב המקרו-כלכלי בישראל

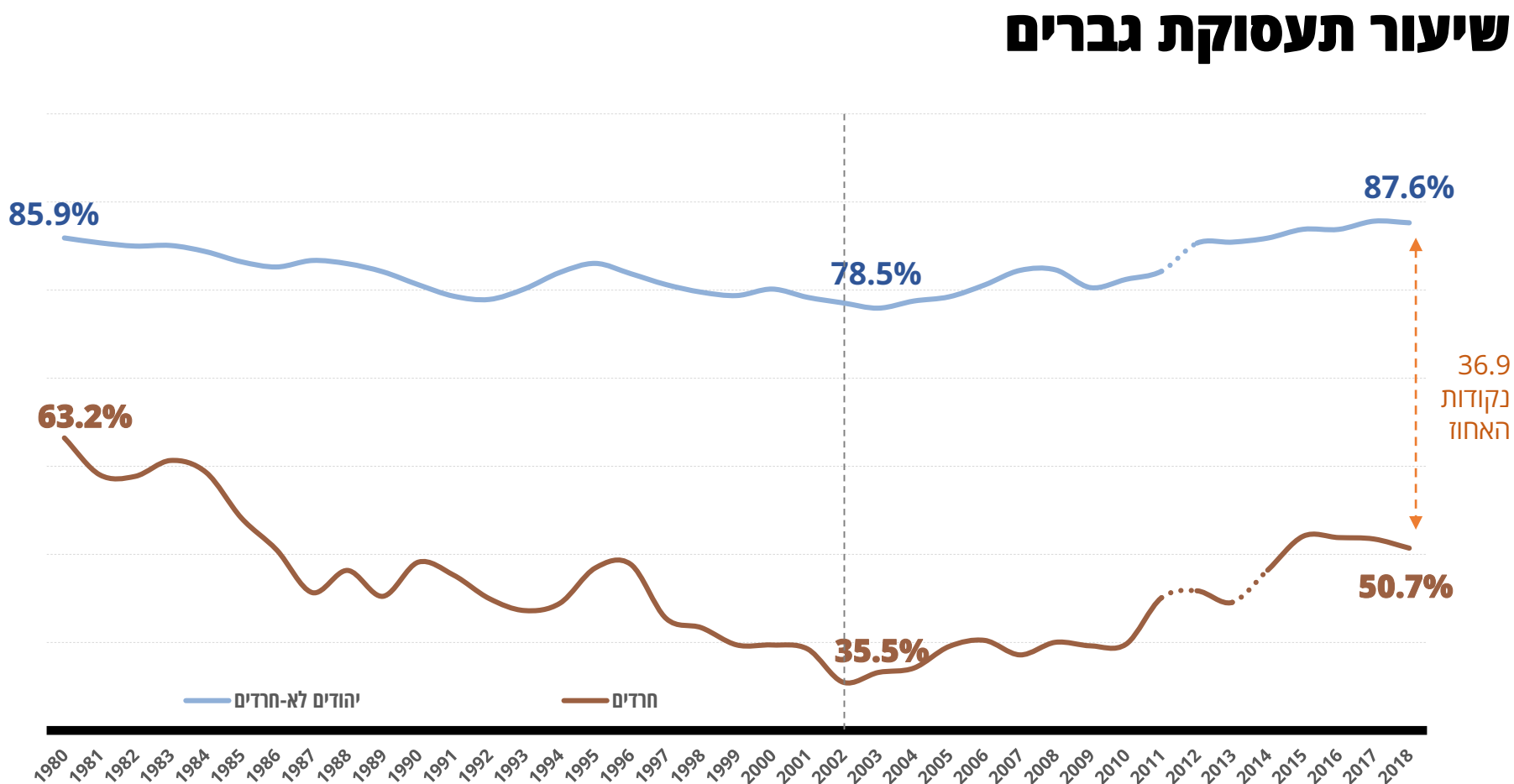
- ❑ שפל כלכלי
- ❑ שיעור תעסוקת גברים בישראל במגמת ירידה, ונמוך בהשוואה בינלאומית
- ❑ שיעור גבוה של אנשים המסתמכים על תשלומי העברה
- ❑ גירעון תקציבי גדול

ברקע,

צמצום היקף התמיכות מחו"ל בתלמידי הישיבות, בעקבות השפל הכלכלי בעולם
קשיים הולכים וגוברים של הורים לממן את ילדיהם

גברים חרדים בשוק העבודה

מיתוס מפורסם: "הם לא
עובדים"
מבחינה סטטיסטית אין
למיתוס אחיזה במציאות
– כיום רובם עובדים

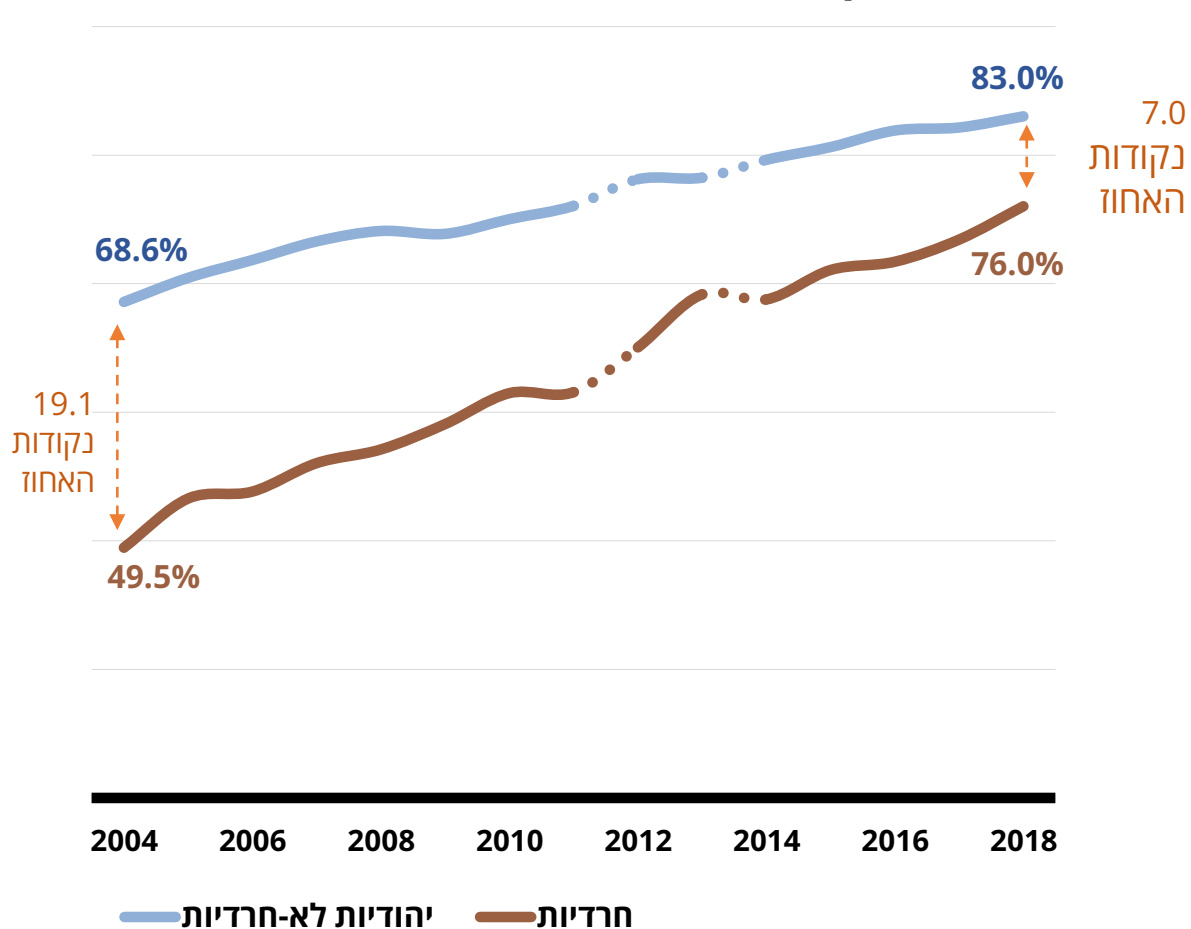

מקור: ניצה (קלינר) קסיר, 2017. עיבודים לנתוני סקרי כוח אדם לשנים 1980–2018 של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. חרדים- עד 2014 לפי הגדרת בית ספר אחרון, החל מ-2014 (כולל) לפי הגדרה עצמית.
*גילי עבודה עיקריים (25–64). קיים שבר בסדרה בשל שינוי במבנה הסקר ובשיטת הפקידה בשנת 2012.

נשים חרדיות בשוק העבודה

האצה בקצב הצטרפות
נשים חרדיות לשוק
העבודה

שיעור תעסוקת נשים, 2018-2004

- שיעור התעסוקה של נשים חרדיות מתקרב לשיעור של נשים יהודיות לא חרדיות, וכפול משל ערביות
- יעד התעסוקה שנקבע ל-2020 (63%) הושג מזמן
- שיעור התעסוקה של נשים חרדיות גבוה בכ-11 נקודות האחוז מהממוצע ב-OECD (64.9%)

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, 2018. "איכות חיים של אוכלוסיות בחברה הישראלית – מבט השוואתי" המכון החרדי למחקרי מדיניות. נתונים: עיבודים לסקר כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2004–2018. עד שנת 2014 זיהוי האוכלוסייה החרדית מבוסס על הגדרה בית הספר האחרון, משנה זו הוא מבוסס על הגדרה עצמית. גילי עבודה עיקריים (25–64). * קיים שבר בסדרה בשל שינוי במבנה הסקר ובשיטת הפקידה בשנת 2012.

שיעור תעסוקת גברים

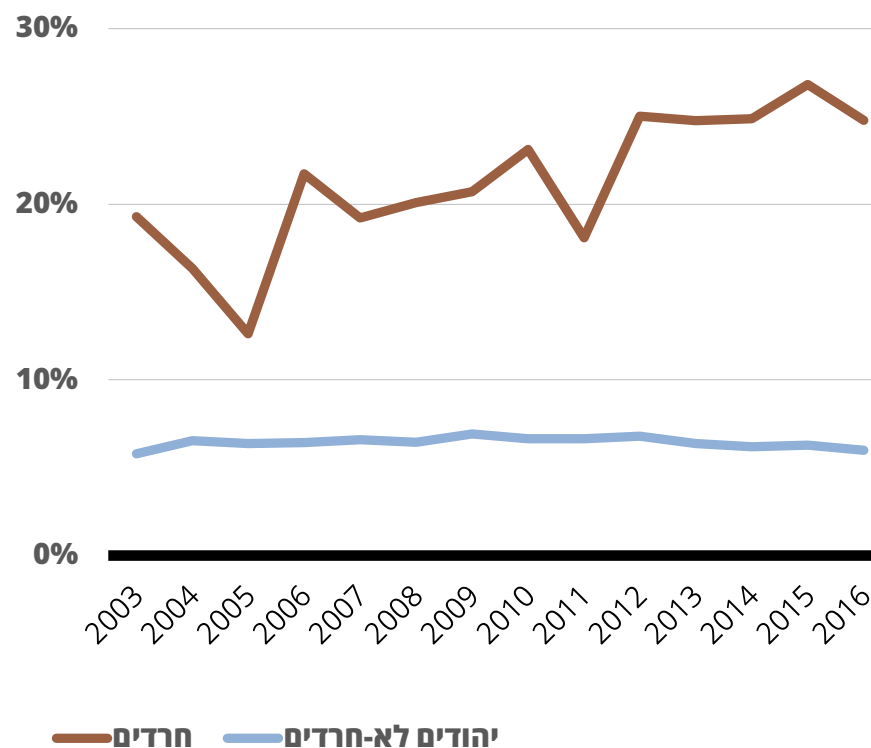
שיעור התעסוקה של הגברים החרדים, העומד על 50.7% :

- נמוך משמעותית בהשוואה לעבר – כ-63% בשנת 1980
- רחוק מהיעד הממשלתי שהוצב לשנת 2020
- בשנים האחרונות נבלמה מגמת הגידול ומסתמנת ירידה
- נמוך בהשוואה לממוצע בקרב גברים יהודים לא חרדים – 87.6%

תעסוקת גברים קשיים

הגידול בשיעור התעסוקה של גברים חרדים לווה בגידול בשיעור התעסוקה במשרה חלקית

שיעור הגברים המועסקים במשרה חלקית

■ הסברים לגידול בקרב גברים חרדים:

- עליה בשיעור תעסוקת חרדים בכלל
- רצון להיכנס כניסה הדרגתית לשוק העבודה
- אפשרות שילוב עבודה עם לימוד בישיבה

■ השלכות:

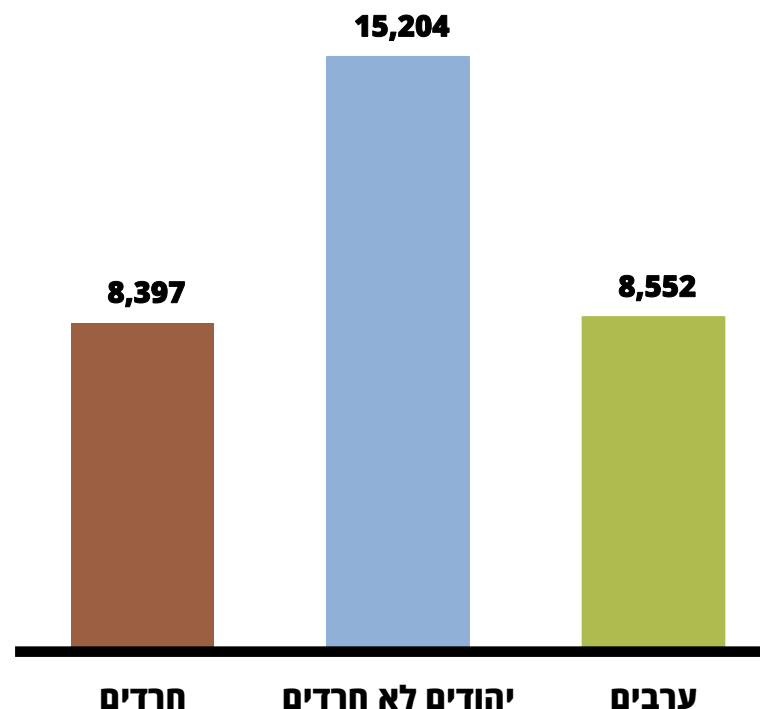
- התמקדות בשוק עבודה משני
- יכולת ההשתכרות מוגבלת

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, 2018. "איכות חיים של אוכלוסיות בחברה הישראלית – מבט השוואתי", המכון החרדי למחקרי מדיניות. נתונים: סקרי כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2016–2003 (חרדים – לפי הגדרת בית הספר האחרון). גילי העבודה העיקריים.

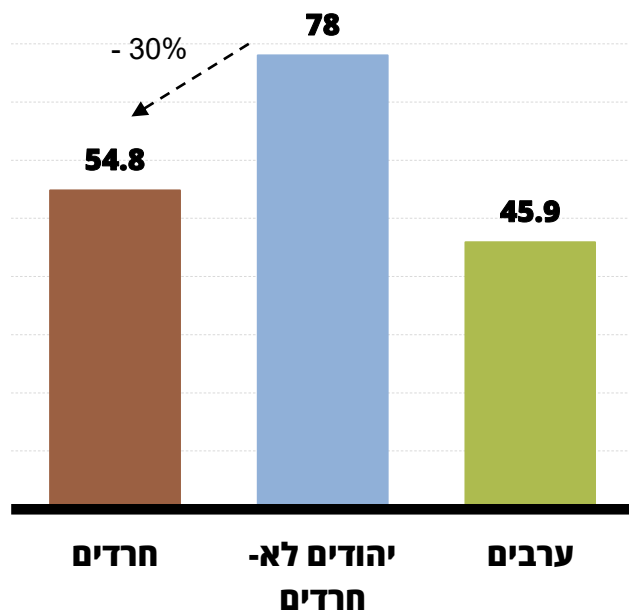
תעסוקת גברים קשיים

גבר חרדי משתכר שכר הנמוך בכ-45% משל גבר יהודי לא-חרדי

שכר לשכיר, גברים, ש"ח

שכר לשעת עבודה, גברים, ש"ח

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, 2018. "איכות חיים של אוכלוסיות בחברה הישראלית – מבט השוואתי", המכון החרדי למחקרי מדיניות. עיבודים: סקר הוצאות משק הבית, 2017, הלמ"ס. נתונים לגילי העבודה העיקריים - 25-64. חרדי - לפי הגדרה עצמית. שכר ברוטו.

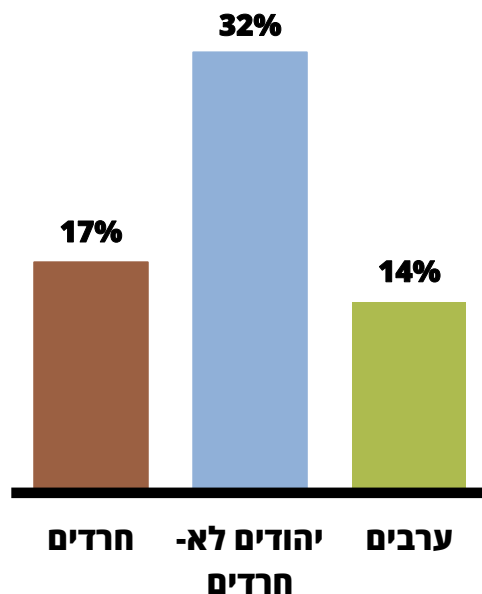
תעסוקת גברים קשיים

אתוס לימוד התורה

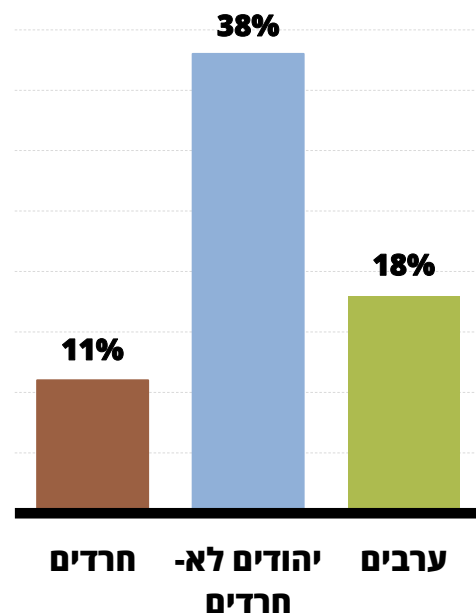
השכלת גברים חרדים

- הגברים מתחנכים בישיבות עד גיל מאוחר
- מטרת הלימוד היא העיסוק בתורה, ולא הכנה לעולם התעסוקה
- לימודי הליבה נלמדים באופן חלקי ולעיתים כלל לא

שיעור המשתתפים בקורסי הכשרה מקצועית**

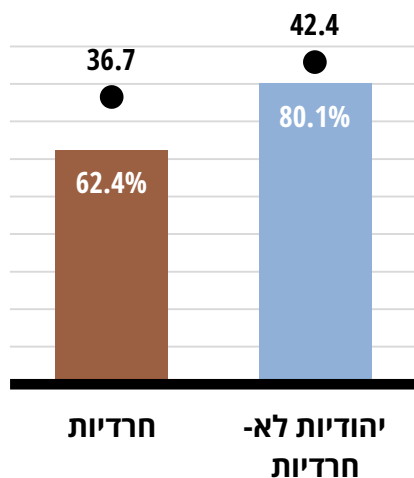
שיעור הגברים בעלי תעודה אקדמית*

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, 2018. "איכות חיים של אוכלוסיות בחברה הישראלית – מבט השוואתי", המכון החרדי למחקרי מדיניות. נתונים: *סקר כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2016. גילים 25-64. תעודה אקדמית או תעודה גבוהה יותר. ** הסקר החברתי 2016 של הלמ"ס. חרדים – לפי הגדרה עצמית.

שיעור המועסקות ב'עבודה איכותית' אינו מספק

שיעור מועסקות במשרה מלאה ושעות עבודה שבועיות*

■ אחוז המועסקות   ● שעות עבודה שבועיות

• השכר הממוצע נמוך בכ-28% בהשוואה לאישה לא-חרדית

• עובדות פחות שעות*

• שיעור המועסקות במשרה חלקית שלא מרצון גבוה – 1 מכל 4 (כפול מהשיעור בקרב נשים יהודיות לא-חרדיות)*

• שיעור גבוה מדווחות על הפרה של זכויות בעבודה**

גיוון חלקי של מקצועות לימוד ותעסוקה

***מקור:** קסיר (קלינר), שלומית שהינו-קסלר ואסף צחור-שי, "בין בחירה לאין ברירה – מה משפיע על היקף שעות העבודה של נשים חרדיות", משפט חברה ותרבות א' (המשפט והחרדים בישראל), בעריכת חיים זיכרמן ויורם מרגליות, 2018. (עדכון ל-2016). ****מקור:** קסיר (קלינר) ניצה ואסף צחור-שי, "על עובדים מאוגדים, חרדים ומה שביניהם", המכון החרדי למחקרי מדיניות, 2016; נתונים לתרשים: סקר כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. גילי 25–64.

ההשכלה

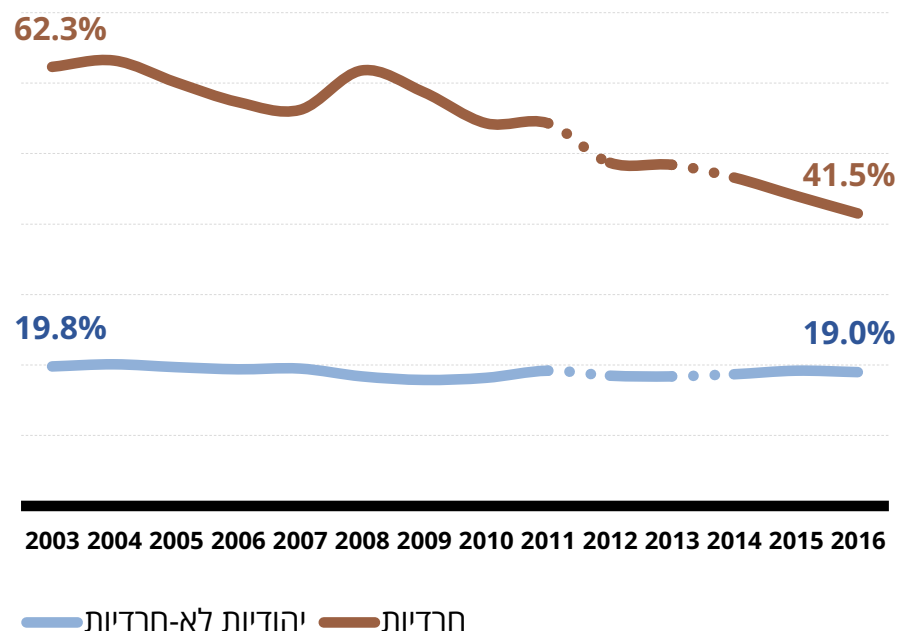
ותעסוקה בחינוך

הסמינר למורות חלק
מהביוגרפיה החינוכית-
תעסוקתית של האישה
החרדית

השכלה והכשרה

- לימודי ליבה נלמדים ברמה חלקית
- הסתייגות מלימודים אקדמיים
- ההכשרה לשוק העבודה נעשית בסמינרים
הסמינרים כגוף מחנך וכגוף המכשיר לשוק העבודה
- דגש על תחום החינוך. מאפשר:
  - הפרדה מגזרית ומגדרית
  - שעות עבודה שמותאמות לטיפול בבית
  - יישום החשיבות שמוענקת בציבור החרדי לחינוך הילדים
- בשנים האחרונות הורחבו המסלולים
בסמינרים - נדרש שדרוג רמת ההכשרה

שיעור המועסקות בחינוך

מקור: עיבודים לסקר כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2003–2016. עד שנת 2014 זיהוי האוכלוסייה החרדית מבוסס על הגדרה בית הספר האחרון, משנה זו הוא מבוסס על הגדרה עצמית. גילי עבודה עיקריים (25–64).
* קיים שבר בסדרה בין השנים 2011 ו-2012, הנובע מהגדרה שונה של ענפי המשק.

אתגרי המדיניות

אתגרי המדיניות

❑ החלטות הממשלה והשלכותיהן

❑ שילוב בתעסוקה איכותית

שיעור העוני

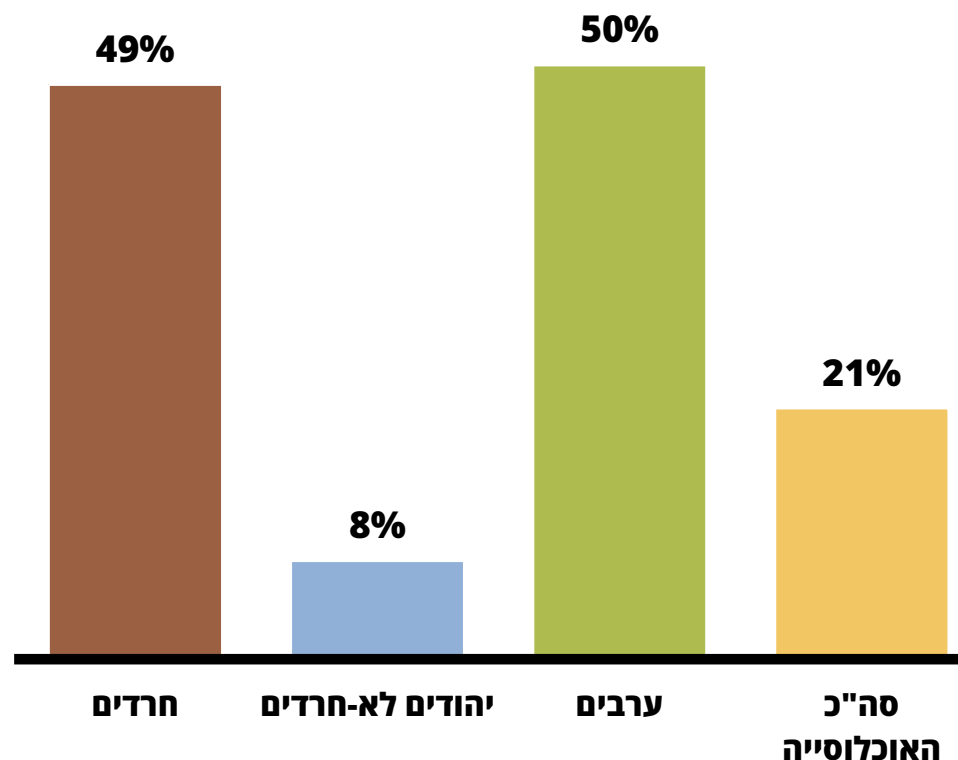
תמונה קודרת של ממדי עוני בחברה החרדית

תחולת העוני של נפשות לפי ההגדרה הרשמית, של הבטל"א

שיעור העוני בחברה החרדית, לפני תשלומי ההעברה, עומד על כ-60%

העוני בציבור החרדי:

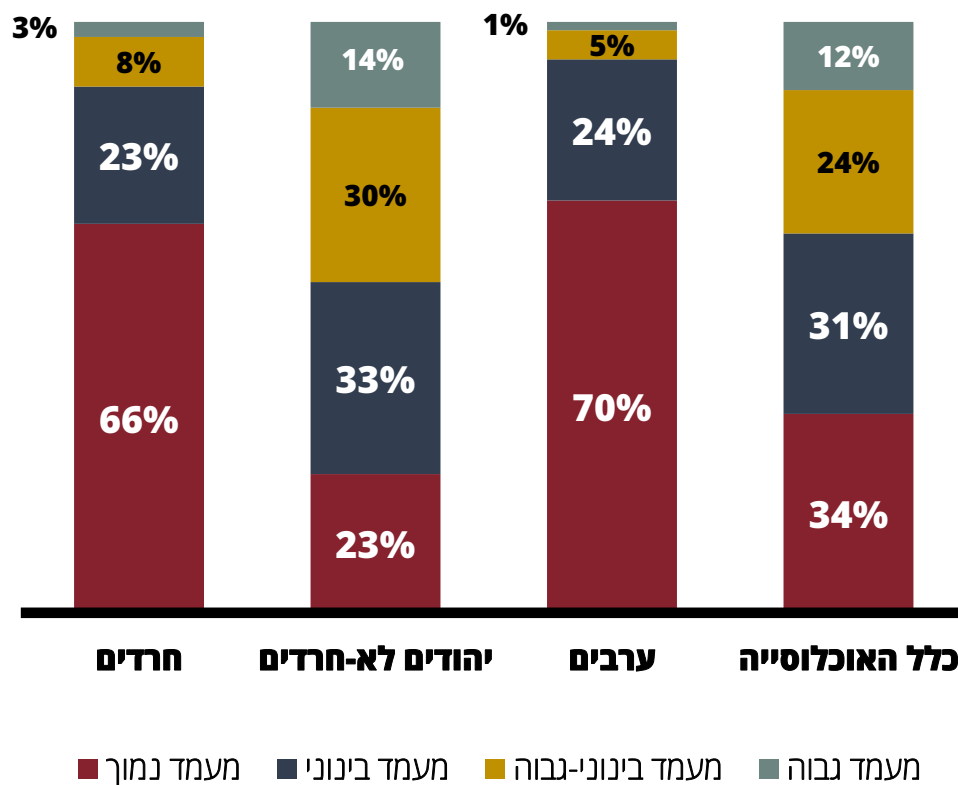
- עמוק
- מתמשך
- בין-דורי

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ואסף צחור-שי, 2017. "על תרבות ועוני בחברה החרדית – היבטים שונים של עוני בחברה החרדית", המכון החרדי למחקרי מדיניות. (עדכון ל-2017). נתונים: סקר הוצאות משק הבית של הלמ"ס, 2017. (חרדים – לפי הגדרה עצמית).

מעמדות כלכליים

התפלגות המעמדות הכלכליים (לפי רמות הכנסה), נפשות

■ מעמד נמוך
 ■ מעמד בינוני
 ■ מעמד בינוני-גבוה
 ■ מעמד גבוה

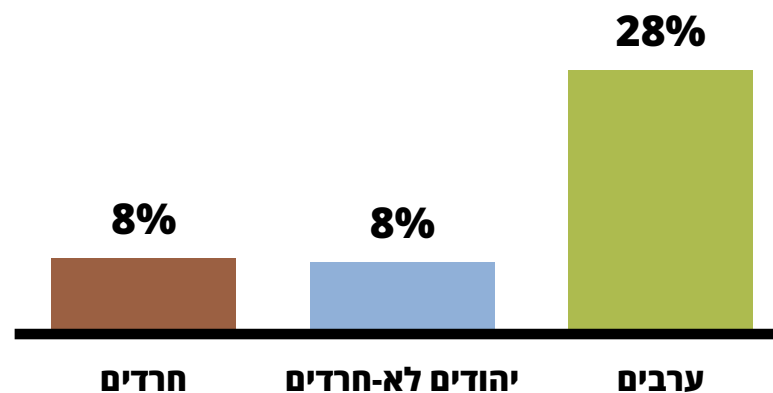
ש מעמד נמוך: משקי הבית שהכנסתם נמוכה מ-75% מההכנסה החציונית (לנפש סטנדרטית)
 ש מעמד בינוני: משקי הבית שהכנסתם גבוהה מ-75% מההכנסה החציונית ונמוכה מ-125% (לנפש סטנדרטית)
 ש מעמד בינוני-גבוה: משקי הבית שהכנסתם גבוהה מ-125% מההכנסה החציונית ונמוכה מ-200% (לנפש סטנדרטית)
 ש מעמד גבוה: משקי הבית שהכנסתם גבוהה מ-200% מההכנסה החציונית (לנפש סטנדרטית)

מקור: ניצה (קלינר) קסיר, 2018. "מיהו עני? חובות בחברה החרדית – היבטים שונים של עוני ודרכי התנהלות פיננסית בקרב הציבור החרדי", רשות האכיפה והגבייה. (עדכון נתונים ל-2017).
 נתונים: סקר הוצאות משק הבית לשנת 2017 של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. החלוקה למעמדות מתייחסת למשקי בית שבהם ראש משק הבית מעל גיל 25. (חרדים – לפי הגדרה עצמית).

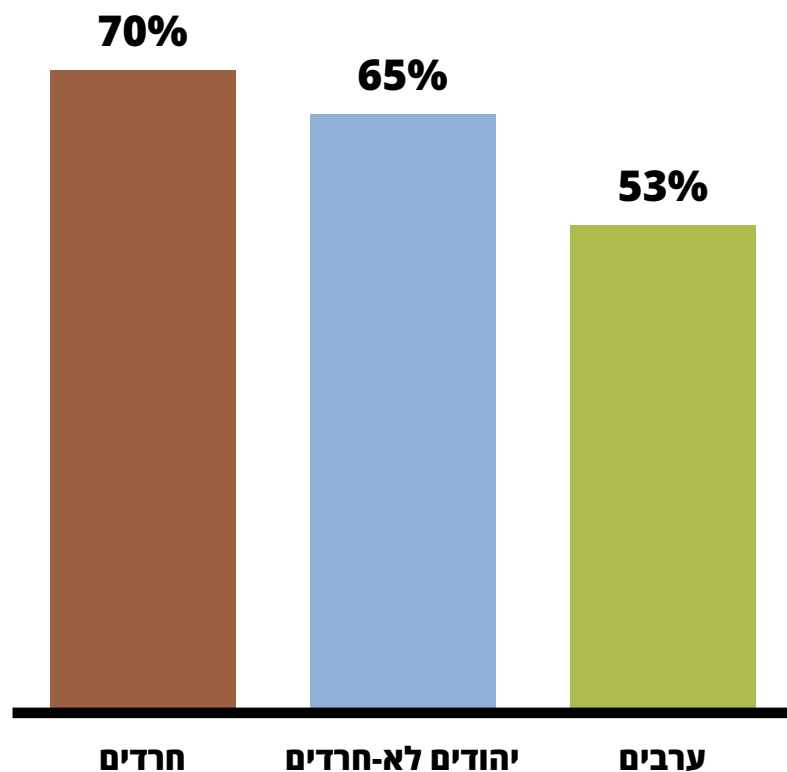
אתגרים מוטיבציה ליציאה לשוק העבודה

הנחת המדיניות שקיימת
בעיית עוני חמורה
בחברה החרדית, אינה
נכונה. כתוצאה מכך,
האפקטיביות של כלי
המדיניות הסטנדרטיים
עשויה להיות נמוכה
מאוד בחברה החרדית

שיעור האנשים שחשים עניים

שיעור המרוצים ממצבם הכלכלי

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, 2018. "איכות חיים של אוכלוסיות בחברה הישראלית – מבט השוואתי", המכון החרדי למחקרי מדיניות.
ניצה (קלינר) קסיר ואסף צחור-שי, 2017. "על תרבות ועוני בחברה החרדית – היבטים שונים של עוני בחברה החרדית", המכון החרדי למחקרי מדיניות.
נתונים: עדכון נתונים מהסקר החברתי לשנת 2017 של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בני 20 ומעלה.

עוני כתופעה רב-ממדית

- עוני הוא לרוב מצב של רווחה נמוכה וחוסר יכולת לספק צרכים בסיסיים
- לעוני ממדים רבים
- לא רק הכנסה נמוכה אלא גם רמות נמוכות של בריאות, חינוך ועוד
- תחושות של שוליים חברתיים, של חוסר השתייכות לחברה, תחושת נחיתות חברתית וערך עצמי נמוך ("תרבות העוני" – Lewis, 1971)

• נשאלת השאלה האם זה המצב בחברה החרדית?

- תוחלת החיים גבוהה יותר בחברה החרדית (השוואה לפי אשכול כלכלי-חברתי)
- מספר שנות לימוד גבוה יותר
- שיעור המצליחים להסתדר עם בעיות ושיעור שבעי הרצון גבוה יותר
- אין תחושה של שוליים חברתיים או דימוי עצמי נמוך, ולעיתים רבות להפך

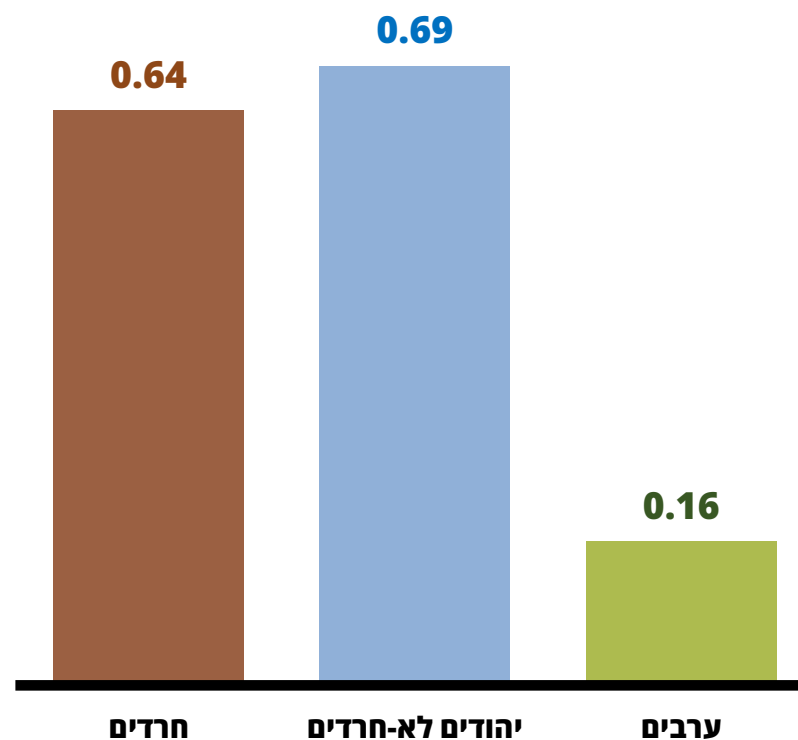
מקור: ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, 2018. "איכות חיים של אוכלוסיות בחברה הישראלית – מבט השוואתי", המכון החרדי למחקרי מדיניות.

מדד איכות החיים

מדד איכות חיים (סקאלה בין 0 ל-1*)

ב-4 מ-9 תחומים, איכות החיים של החרדים במקום הראשון:

- בריאות
- רווחה אישית וחיי משפחה
- חיי קהילה וחברה
- ביטחון אישי

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, 2018. "איכות חיים של אוכלוסיות בחברה הישראלית – מבט השוואתי", המכון החרדי למחקרי מדיניות, * 0 ערך מינימלי ו-1 ערך המקסימלי.

פרדוקס העוני

העובדות הידועות

- הכנסה נמוכה
- שיעור עוני גבוה

התורה הכלכלית גורסת:

אין יש מאין

העובדות הידועות

- שביעות רצון גבוהה
- מהמצב הכלכלי
- אין תחושת עוני רווחת

התורה הכלכלית גורסת:

יש מיש

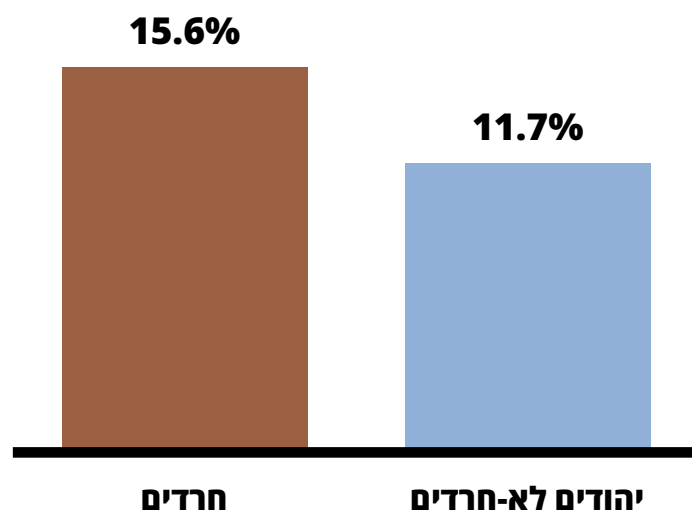
הכנסה זה לא הכול הסברים לפרדוקס הכלכלי

ערכים תרבותיים וקבוצת הייחוס

• הסתפקות במועט – "פֶּת בְּמַלַּח תֹּאכַל וּמִים בְּמִשְׁוֹרָה תִּשְׁתֶּה" (משנה, אבות ו', ד')

• שמח בחלקו – "אֵיזְהוּ עֲשִׂיר – הַשְּׂמִיחַ בְּחֵלְקוֹ" (משנה, אבות, ד', א')

שיעור העניים, לפי קו עוני נפרד לכל אוכלוסייה

• קבוצת הייחוס הרלבנטית היא החברה החרדית

– 73% מהחרדים חיים ב-7 ערים בלבד, 4 מתוכן חרדיות (36%)

– גם החרדים הגרים בערים מעורבות נוטים להתגורר בתוך הקהילה

– ההסתגרות וההתבדלות מהחברה הכללית נעשית בכל תחומי החיים

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ואסף צחור-שי, 2017. "על תרבות ועוני בחברה החרדית – היבטים שונים של עוני בחברה החרדית", המכון החרדי למחקרי מדיניות. (עדכון נתונים ל-2017).
נתונים: סקר הוצאות משק הבית של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2017 (חרדים – לפי הגדרה עצמית).

הוצאות צריכה

**"תלמיד חכם, מכלכל
דבריו במשפט, אוכל
ושותה זן את אנשי
ביתו כפי ממונו
והצלחתו"**

(משנה תורה, הלכות דעות, ה', כ')

צריכה נמוכה

- **קונים כשצריך** – בניגוד ל"תרבות הצריכה המערבית"
- **שימוש חוזר במוצרים** – בתוך ובין משפחות
- **צריכה נמוכה של תחבורה, תקשורת, תרבות ונופש** – המהוות מרכיב מהותי מההוצאה בחברה היהודית לא-חרדית
- פחות בעלות על מוצרים בר קיימא
- **נופש** – החלפת דירות

מחירים זולים

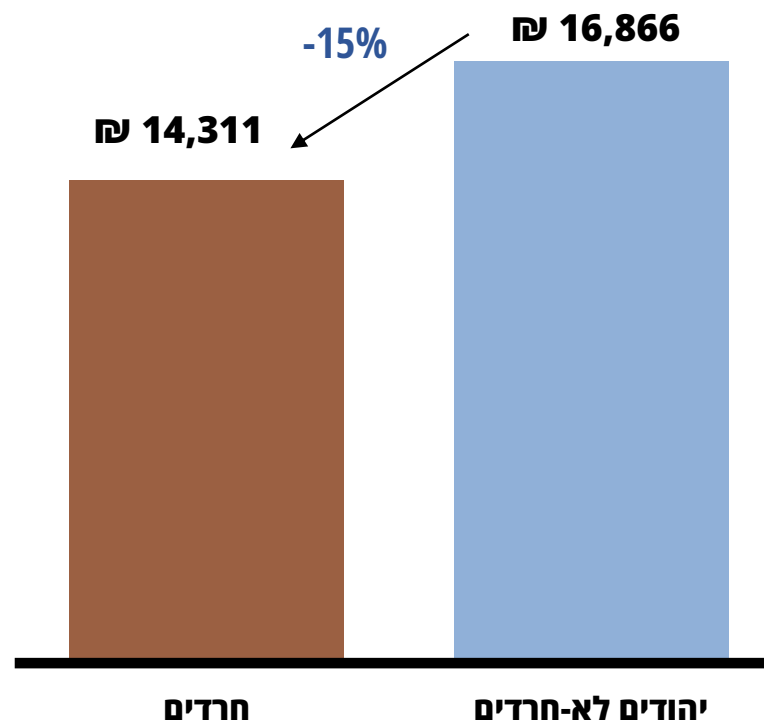
- **מחירים נמוכים** – מחירים מותאמים ליכולת הקנייה (מותגים ייעודיים)
- **קנייה קולקטיבית מאורגנת (ניצול כוח הקנייה)**

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ואסף צחור-שי, 2017. "על תרבות ועוני בחברה החרדית – היבטים שונים של עוני בחברה החרדית", המכון החרדי למחקרי מדיניות.

הוצאות הצריכה

הוצאות חודשית לתצרוכת למשק הבית

ההוצאה לנפש במשק בית חרדי היא
כמחצית ממשק הבית היהודי לא-
חרדי – 3,386 ש"ח לעומת 6,713 ש"ח

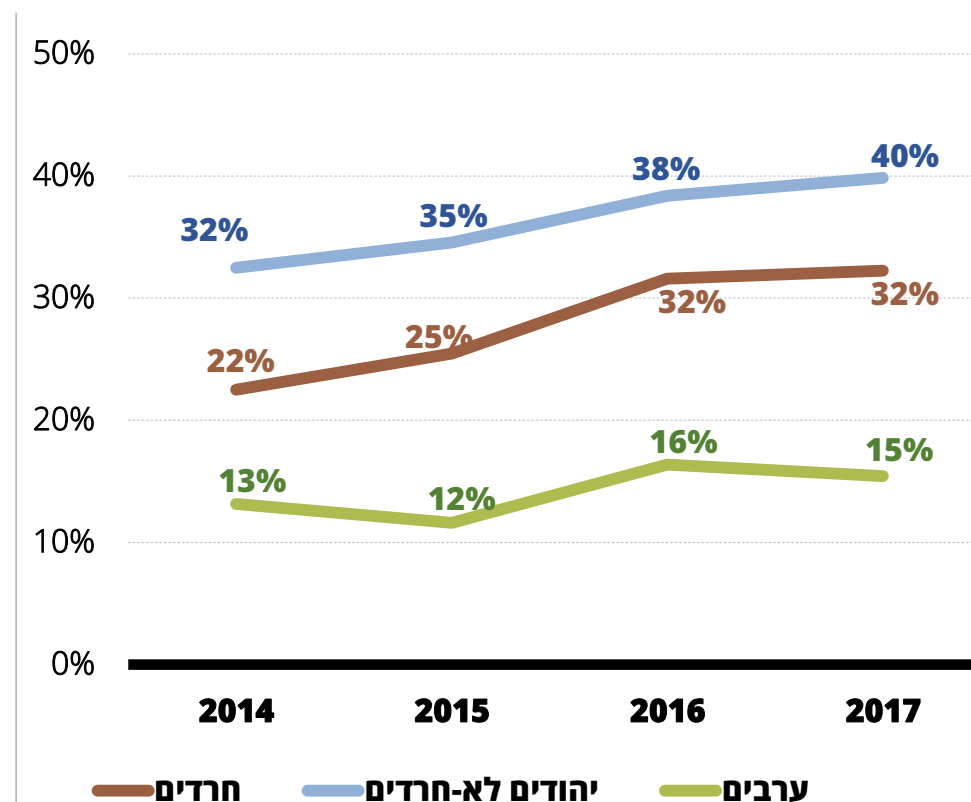

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ואסף צחור-שי, 2017. "על תרבות ועוני בחברה החרדית – היבטים שונים של עוני בחברה החרדית", המכון החרדי למחקרי מדיניות. (עדכון נתונים ל-2017).
נתונים: סקר כוח אדם לשנת 2016 של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, סקר הוצאות משקי בית לשנת 2017 של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

התנהלות פיננסית

שיעור המצליחים לחסוך חלק מהתקציב השוטף של משק הבית

גורם מעודד חיסכון: רוחחת הנורמה
לפיה חלק ניכר מעלויות השאת
הילדים מוטלות על ההורים

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ודמיטרי רומנוב, 2017. "רווחה ויציבות פיננסית בחברה החרדית: עניים אך חוסכים", המכון החרדי למחקרי מדיניות.
נתונים: עיבודים מיוחדים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לסקרי אמון צרכנים, 2014-2017 (חרדים – לפי הגדרה עצמית). בני 21 ומעלה.

שיעור חייבי הוצאה לפועל

"לֹא רָשָׁע וְלֹא יִשְׁלֵם"
(תהלים ל"ז, כ"א)

כלל האוכלוסייה (כולל יישובים חרדיים)	ערבים	חרדים	
שיעור חייבי הוצאה לפועל באשכול החברתי-כלכלי*	שיעור חייבי הוצאה לפועל באשכול החברתי-כלכלי*	שיעור חייבי הוצאה לפועל ביישוב*	שם היישוב
15%	22%	3%	מודיעין עילית
		6%	ביתר עילית
16%	21%	6%	רכסים
		6%	אלעד
		6%	בני ברק
			אשכול 1
			אשכול 2**

- שיעור חייבי הוצאה לפועל ביישובים החרדים נמוך, למרות שיוכם לאשכול חברתי-כלכלי נמוך
- שיעור חייבי הוצאה לפועל ביישובים החרדים דומה לשיעורים באשכולות ה-9 וה-10

מקור: רפי גולן, אפיון החייבים של הוצאה לפועל לפי המעמד החברתי-כלכלי של מקום מגוריהם. רשות האכיפה והגבייה, 2018.
 נתונים: רשות האכיפה והגבייה, נתוני החייבים בני 20 ומעלה שיש להם תיקים בהוצאה לפועל, שנת 2016.
 * אחוזים מעוגלים ** רשות חרדית נוספת הנמצאת באשכול חברתי-כלכלי 2 היא עמנואל, הנתון לגביה אינו מופיע במחקר, אך מהגרף שבו עולה שגם בעמנואל השיעור נמוך בהשוואה לרשויות אחרות באשכול.

גורמים לעוני

גורמים לעוני (פלוג וקסיר-קלינר*)

- שוק העבודה
  - מספר נמוך של מפרנסים במשק הבית
  - לימודים שאינם מותאמים לצרכי שוק העבודה
- דמוגרפיה
  - משפחות גדולות – מספר רב של ילדים

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ואסף צחור-שי, 2017. "על תרבות ועוני בחברה החרדית – היבטים שונים של עוני בחברה החרדית", המכון החרדי למחקרי מדיניות. (עדכון ל-2016).
* Karnit Flug and Nitsa (Kaliner) Kasir, "Poverty and Employment and the Gulf between them", *Israel Economic Review*, Vol. 1, p. 55-80, 2003.

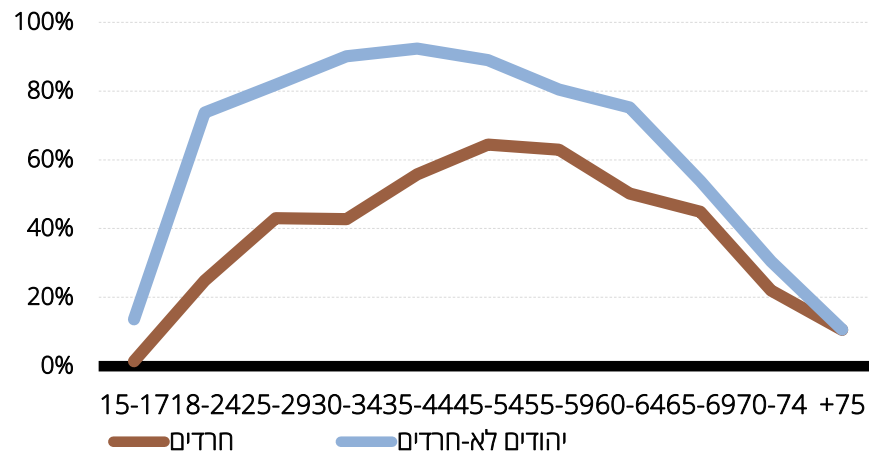
לימודי גברים בישיבות

"לא ימוש ספר
התורה הזה מפיו
וקגית בו יומם
ולילה..."
(יהושע, א', ח')

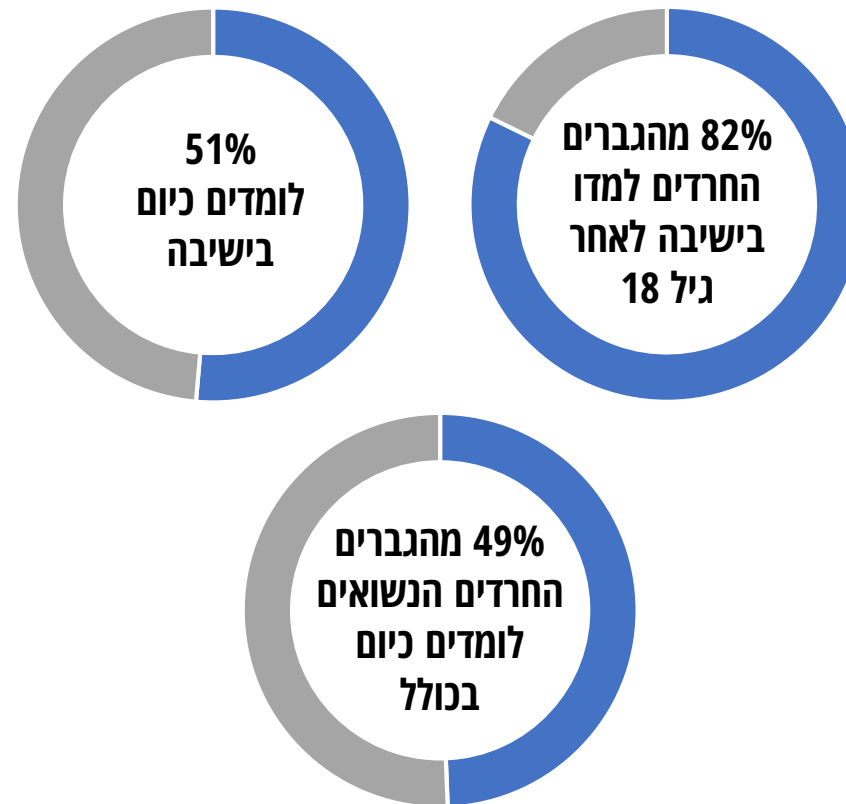
אתוס לימוד התורה - דגש על לימודי קודש ולא על הכשרה לשוק העבודה

מספר שנ"ל ממוצע של גבר חרדי 21.4 שנים
לעומת 14.4 שנים של גבר יהודי לא-חרדי

שיעור תעסוקת גברים, לפי גיל

מקור: ניצה (קלינר) קסיר, 2017. עיבודים לנתוני סקרי כוח אדם לשנים 1980-2018 של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. חרדים- עד 2014 לפי הגדרת בית ספר אחרון, החל מ-2014 (כולל) לפי הגדרה עצמית.

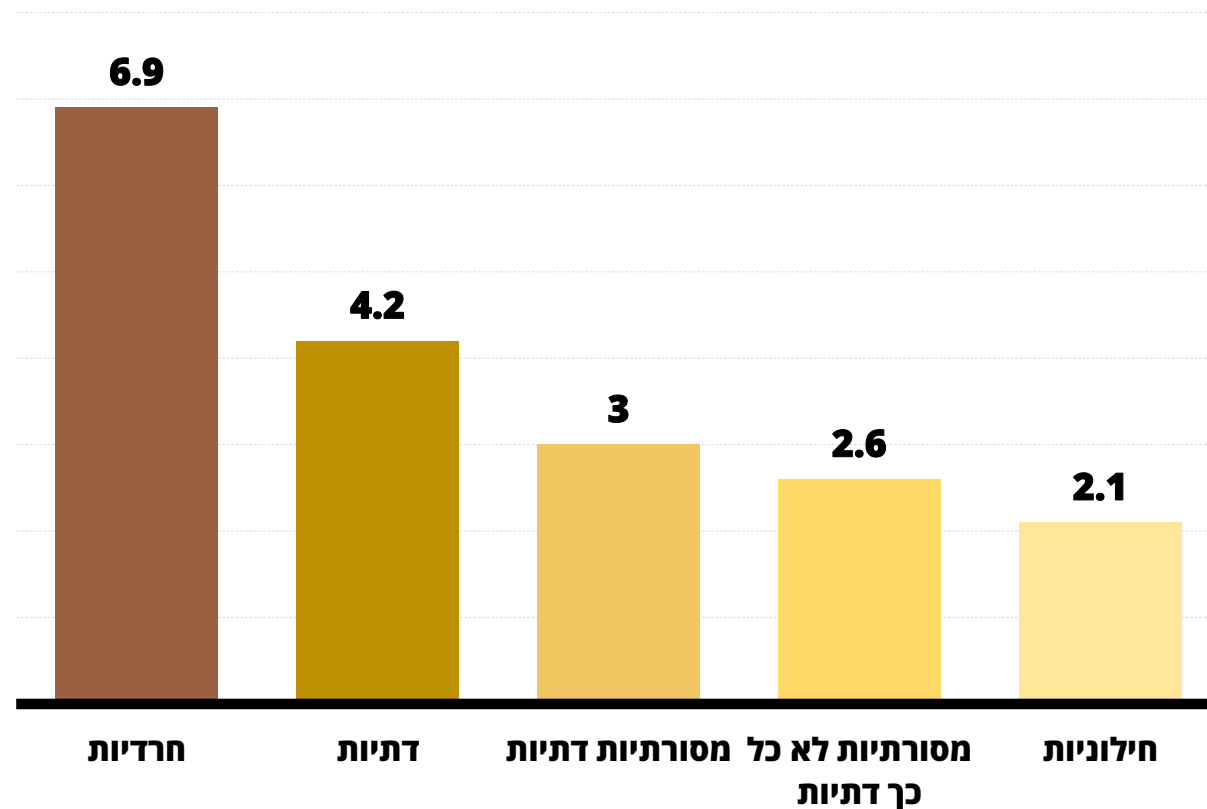

נתונים: סקר כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2016. (ישיבה: ישיבה גבוהה, ישיבה נדולה, או כולל). גיל 18 ומעלה.

פריון ילודה

מספר ילדים ממוצע לאשה יהודית, 2012-2014

משק-בית חרדי מונה
5.33 נפשות בממוצע,
ויהודי לא-חרדי 3.46
נפשות בממוצע

"כל המוסיף נפש
אחת מישראל, כאילו
בנה עולם"

(משנה תורה, הלכות אישות, ט"ו, ט"ז)

מקור: אהמד חליחל, 2017, "פריון של נשים יהודיות בישראל לפי מידת הדתיות שלהן בשנים 1979-2014", סדרת ניירות עבודה, מס' 101, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

גורמים לעוני

גורמים לעוני (פלוג וקסיר-קלינר*)

• שוק העבודה

- מספר נמוך של מפרנסים במשק הבית
- לימודים שאינם מותאמים לצרכי שוק העבודה

"וְתִלְמֹד תוֹרָה
כְּנֶגֶד כָּלֶם"
(משנה פאה, א', א')

• דמוגרפיה

- משפחות גדולות – מספר רב של ילדים

מצוות "פְּרוּ וּרְבוּ"

ה"עוני" החרדי הוא ברובו תוצאה של בחירה מודעת באורח חיים, ולא תוצאה של כשלים וחסמים

בחירה באורח חיים שמשמעותו "עוני", אך עם רמת תועלת גבוהה

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ואסף צחור-שי, 2017. "על תרבות ועוני בחברה החרדית – היבטים שונים של עוני בחברה החרדית", המכון החרדי למחקרי מדיניות. (עדכון ל-2016).

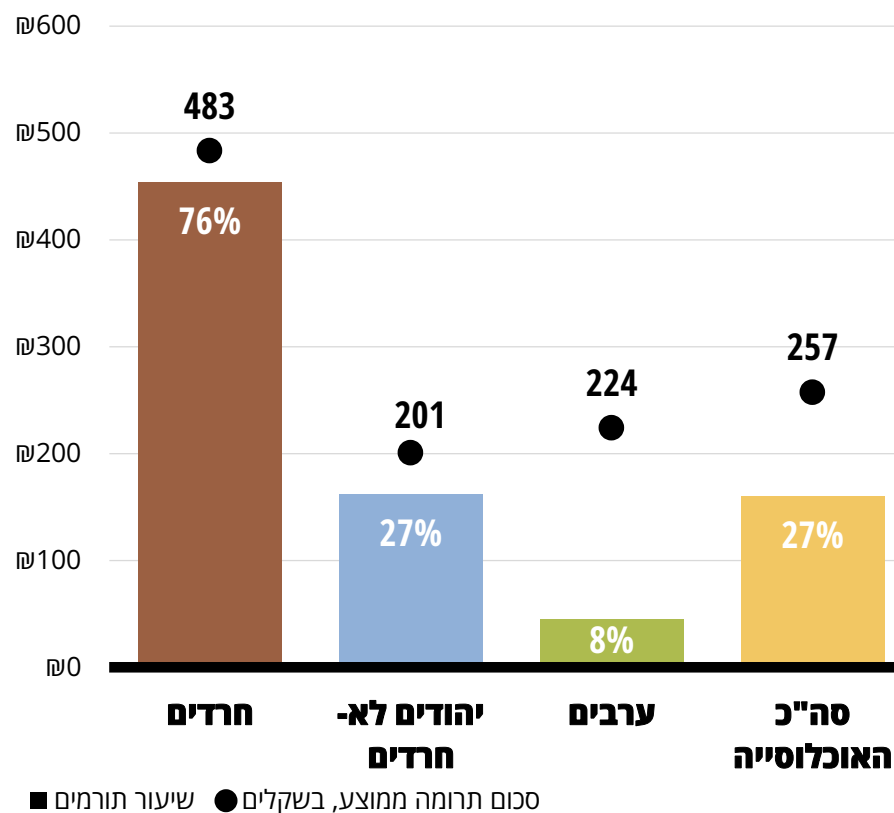
* Karnit Flug and Nitsa (Kaliner) Kasir, "Poverty and Employment and the Gulf between them", *Israel Economic Review*, Vol. 1, p. 55-80, 2003.

תמיכה קהילתית: תרומות

"שקולה צדקה כנגד כל המצוות"

(מסכת בבא בתרא, דף ט' ע"א)

שיעור משקי הבית התורמים וגובה התרומה החודשית

דגש על סיוע פנים קהילתי
"עניי עירך קודמין" (בבא מציעא, דף ע"א)

- תרומות במוצרים
- תרומות המופנות למוסדות (כמוסדות חינוך), מסייעות לצמצום הוצאות משקי הבית החרדיים

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ואסף וצחור-שי, 2016. "מתן תרומות כספיות בחברה החרדית", המכון החרדי למחקרי מדיניות. (עדכון נתונים ל-2017).
נתונים: סקר הוצאות משק הבית של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2017 (חרדים – לפי הגדרה עצמית).

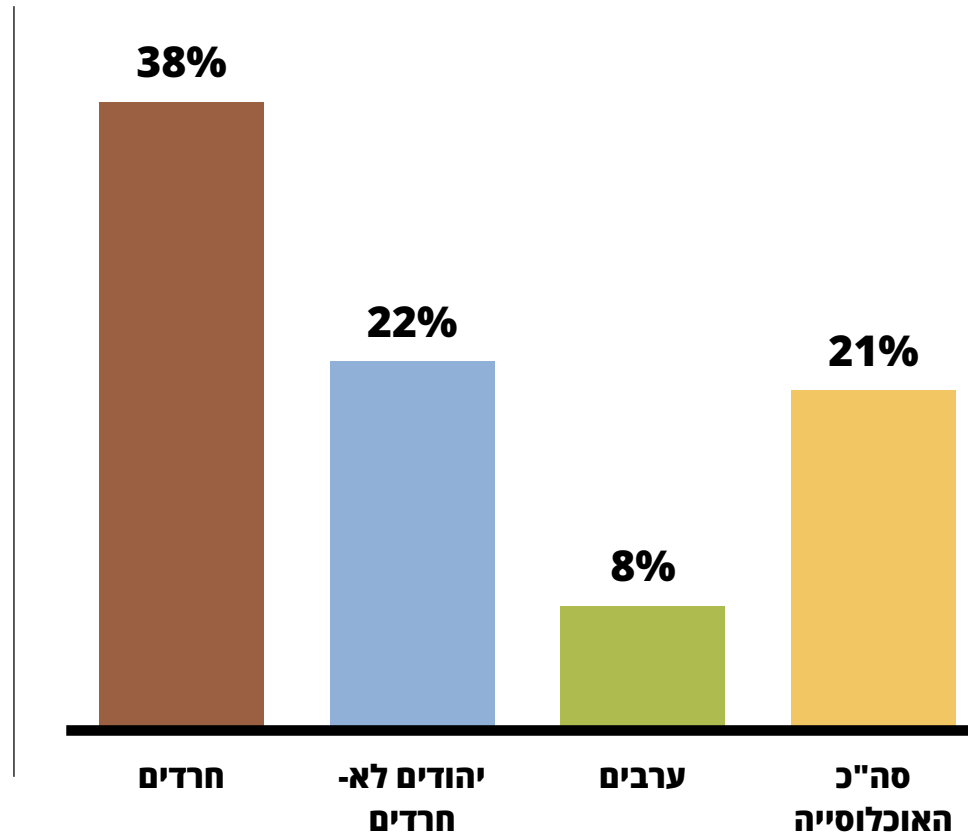
תמיכה קהילתית: התנדבות

"אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ יֵעֲזֹר
וְלֹאֲחֵיו יֹאמַר חֲזָק"

(ישעיהו, מ"א, ו')

שיעור המתנדבים, שנת 2017

ההתנדבות והסיוע הקהילתי
מצמצמים הוצאות של משקי-בית
חרדים

מקור: ניצה (קלינר) קסיר, חדזה לויץ ואסף צחור-שי, 2017. "מתנדבים בחברה החרדית – תפיסות ההתנדבות, היקפיה ודפוסייה", המכון החרדי למחקרי מדיניות. נתונים: הסקר החברתי לשנת 2017 של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. בני 20 ומעלה.

הלוואות ללא ריבית

- הלוואות ללא ריבית
- הלוואות בפריסה נוחה של ההחזרים
- ההלוואות ניתנות באמצעות גמ"חים אך גם ישירות בין פרטים
- המניעים השונים של המלווים
  - מצווה
  - סיוע לחברי הקהילה
  - אי שימוש של חלק מהאוכלוסייה בתכניות חסכון בנקאיות בשל הקפדה הלכתית
  - הקדש להנצחת קרוב משפחה שנפטר ולעילוי נשמתו
  - התרומות וההפקדות בגמ"חים מקנות, לעיתים, זכויות עתידיות

"אל-תִּקַּח מֵאֲתוֹ נֶשֶׁךְ
וְתִרְבִּית, וְיָרֵאתָ
מֵאֱלֹהֶיךָ; וְחִי אֲחִיךָ,
עִמָּךְ"

(ויקרא, כ"ה, ל"ו)

מקור: ניצה (קלינר) קסיר ואסף צחור-שי, 2017. "על תרבות ועוני בחברה החרדית – היבטים שונים של עוני בחברה החרדית", המכון החרדי למחקרי מדיניות.
ניצה (קלינר) קסיר, 2018. "מיהו עני? חובות בחברה החרדית היבטים שונים של עוני ודרכי התנהלות פיננסית בקרב הציבור החרדי", בתוך: אסופת מאמרים, סיכום פעילות הרשות ומבט על אתגרי העתיד. רשות
האכיפה והגבייה ואוניברסיטת תל אביב.

אתגרי המדיניות

- התחזיות הדמוגרפיות מצביעות על שינוי ניכר במשקלה של החברה החרדית באוכלוסייה בישראל, ולכך השלכות מרחיקות לכת על מגוון תחומי החיים
- שילוב איכותי של החברה החרדית בתעסוקה ובכלכלה הוא צורך קריטי לחברה החרדית ולחברה הישראלית בכללותה

• אתגרים

- זיהוי ההזדמנויות הקיימות בהון האנושי של החברה החרדית ואת התרומה הפוטנציאלית לאתגרים החברתיים-כלכליים של מדינת ישראל
- עיצוב מדיניות, תוך הבנה והפנמה של תמונת המצב, הנתונים והתרבות הייחודית של החברה החרדית

הפתרונות צריכים להיות מותאמים לצרכים הייחודיים של הציבור החרדי ומפרספקטיבה של צרכי כלל החברה

תודה על ההקשבה